

Pedig Csoór nem ilyen „fogásból” élt az alkalommal. Figurája, Csontó Sándor számos önéletrajza egyikének írása közben a felügyeletet gyakorló tisztától váratlan kérdést kap:

„— Mire gondol?

— Arra számítottunk negyvennégyben, hogy mindenkit tenyere után bírálják el... Sorba állítanak mindenkit az utcán, akinek kérges — balra, akinek puha — jobbra...

— És?

— Nem a tenyér döntött...

— Hanem?

— Más, egészen más.”

A testi fenyítésnél, a lélek megtörésénél ez fáj jobban Csontónak, ez a kiábrándulás a hitből, ez a nagyon is sajátos, egyéni csalódás, ami az általánosan fogalmazott igazságtalanságba torkoll.

És ami írónál még ennél is, a mondanivalónál is leleplezőbb: stílusa, s az ettől feszülő vallomássorjázás döbbenetes hitele. Végig érezzük: hivatott író kezében szánt a toll. A kedélyes genre-képeket villanásnyi idő alatt feszült dráma váltja föl, pontosan úgy, mint az életben. A modern formai megoldások, a filmkockaszerű lüktetések mögött örökké dobogni érezzük az ökonomikus realista igaz szívét, nem hiába tartotta számon felfedezettei között Móricz Zsigmond e színes írói egyéniséget. Kárvalottak és kínzóak koponyájába az üres őszi fecskéfészket pillantó ámulatával néz, hogy ettől is szilárduljon.

Lehet egy hatvanéves, alig ismert író új és új mezők benyargalására biztatni? Csoór könyvét letéve, tudjuk a választ: kell. (Szépirodalmi Könyvkiadó 1970.)

KISS GYULA

TANULMÁNY

KABDEBŐ LÓRÁNT: SZABÓ LŐRINC LÁZADÓ ÉVTIZEDE

Szabó Lőrinc életművének feldolgozása nem tartozik a könnyű feladatok közé. Noha első jelentkezésétől haláláig élénk figyelem kísérte munkásságát (leszámítva hallgatásának néhány évét), sok találó megállapítás vagy éppen kitűnő részletjellemzés ellenére, az egyes írások eltérő nézőpontja és módszere következtében csak igen bizonytalanul alakultak eddig valamilyen összképnek a körvonalai. (Legtöbbet ez utóbbiért Rába Györgynek *A magyar irodalom története* VI. kötetében szereplő tanulmánya tette.)

Máig van tehát „Szabó Lőrinc-probléma”.

Kabdebő Lóránt könyve ennek részbeni megoldására vállalkozik — és nem eredménytelenül.

Vizsgálódásai ugyan egyelőre csak arra az első évtizedre terjednek ki, melyre a legélelénkebben reagált a kritika, s amelynél emellett még egy fokkal kevésbé jelentkezik a „helyére tevés” igénye, mint a későbbi évek termésénél, mégis: nemcsak bőséges részletkutatásaival hozott újat ez a tanulmány, hanem bizonyos tekintetben már összegezést is ad. A tárgyalt első négy kötet teljes periódust foglal magában, ennek megértése pedig a további fejlődésnek legalább hozzávetőleges ismeretét is föltételezi.

„Legfeltűnőbb vizsgálódási szempontja — írja Kabdebó Szabó Lőrinc kritikusi magatartásáról — az őszinte, egyéni módon jelentkező élmény”. Részben az ő munkájának jellemzéseként is elmondható ugyanez. Részletekbe menő elemzések segítségével mutatja ki, milyen élményvilág határozza meg a fiatal Szabó Lőrinc költeit, milyen érzéseket, indulatokat, benyomásokat fejeznek ki az egyes versek, kutatja ugyanakkor ennek a belső világnak az egyszeri egyéniségen túlmutató; általánosabb világnézeti komponenseit és társadalmi determinánsait is.

Az így adott kép nagyobbrészt meggyőző is: az eltérő kritikusi nézeteket és a valóság tényeit higgadtan mérlegre vető szerző munkája. Levelek, személyes vallo-mások, naplórészletek és kordokumentumok gazdag anyagára támaszkodva mutatja be a „hamar kiegészített lázadó” alakját, aki fiatalos nyugtalansággal, de erősebb közös-ségi igények híjával vetődik a forradalmas Budapestre, s aki a forradalmak bu-kása után hamar kiábrándulva majd a kétségbeesésnek, majd az idillbe vágyásnak, majd pedig a kirobbanó indulatoknak adja oda magát. Ember és művész, aki a min-denséget kívánja magába fogadni, akinek mértéke azonban műhamar „nem az egyé-niség elgondolt és igényelt optimális kiteljesedése lesz, hanem a megélhető élmény”. Ez az élmény ugyanakkor az élet jelenségeinek nem valamiféle sokszorosan szublimált, belső prizmákon át- meg áttört vetülete, hanem nyers, erőteljes, közvetlen észlelésük. S a költő nemegyszer magát az élményt, az észlelést is elemzésének tár-gyául veszi. A könyv lapjairól élénk rajzolódik a test kinjai és gyönyörei s általá-ban az anyagi világ jelenségei iránt különösen fogékony, az egyéne koncentráló, leplezetlen őszinteségre törekvő költő arca, s ezen a portrén nem egy olyan vonás van, mely korábban nem, vagy nem kellő módon nyert megvilágítást.

Sajnálatos ugyanakkor, hogy a szerző adósunk marad Szabó Lőrinc származásá-nak, felnövekedésének: emberré érésének bemutatásával. Pedig ha egy tanulmány nem kizárólag a művekkel foglalkozik, hanem ezek külső meghatározóit — az em-bert és korát — is figyelembe veszi, akkor a voltaképpeni indulás tüzetesebb vizs-gálata nélkül nem oldhatja meg teljesen feladatát. Talán a hatásosabb, regényszerű indítás igénye okozta ezt a hiányt. A könyv mint Julien Sorelként a nagyvárosba vetődő fiatalembert mutatja be első lapjain Szabó Lőrincet, a *Tücsökzené*-ből vett idézetek alapján. Így kétségkívül magával is ragadja az olvasót — csak éppen figyel-men kívül hagyja azt a tényt (amely pedig a továbbiakban több ponton is kivilág-lik), hogy objektív valóság és emlékek idézéséből született költői sorok még erősen objektív színezetű költészet esetében sem vágnak pontosan egybe. A kései önbemu-tatás legalább annyira jellemző a verset író késői lírikusra, mint a *versben sze-replő* egykori fiatalemlerre.

Mántha a címadást is ilyen „hatásosságra” való törekvés befolyásolta volna. A kötet címe ugyanis nagyon jól egybevág az említett kezdéssel — de vajon csak-ugyan az egész *évtized* természetét a lázadás jellemezné? Maga a kötet is több helyütt ellentmond ennek a föltételezésnek, éppen alapossága következtében. A *Föld, Erdő, Isten* panteisztikus nyugalomnak formát adó darabjai, idilljei, vagy a *Fény, fény, fény* mámoros ujjongásai (*Fény, csodálkozás, Tavasz elé, Nizza, tenger! Képzelt uta-zások, Háború után, Szerelmes erdő* stb.) aligha minősíthetők egy lázadó korszak jellegzetes termékeinek. Ugyanakkor tudjuk, hogy az első kötet természetáhitata kor-ántsem könyvelhető el a maga egészében külső — Stefan Georgetól eredő — hatás termékének, hiszen késői alkotásainak is egyik döntő tényezőjévé lett: szinte kere-tét adja az életmű egészének. Vajon nem inkább valamely sajátos ellentétek pólusai közt ívelő hullámvonal rajzolható-e hát ki a négy kötet egymásután állításából, ahol az említett elsővel és harmadikkal a második és a negyedik — a két *versben* lázadó hangú kötet: a *Kaliban* és a *sátán műremekei* — áll szemben? Egyfelől ke-gyetlenség és gyűlölet, másfelől szelíd (sőt, néhol naiv) szeretet *szélsőséges ellen-tétpárjai* s a két pólus közti hányattatás is Szabó Lőrincnél jutnak talán a leg-nagyobb szerephez, idealizmus és materializmus filozófiai ellenpólusai is nála kap-nak egymást *váltakozva* erőteljes művészi kifejezést. Könyvének némely pontján

Kabdebó Lóránt is utal ilyesmire, a kötet kategorikusan summázó címe azonban elleplezi ezt.

A terjedelmét illetően is jelentős tanulmány gazdag a részletekbe menő, jó érzékre és gondosságra egyaránt valló verstani-stilisztikai elemzésekben. Kár ugyanakkor, hogy a hangok, a megválasztott szavak, szókapcsolatok, strófák, a bennük tetest kapó ritmus és a rimelés elemzése után végül elmarad — vagy éppenséggel ellaposodik — a költői műveknek *egészekként* történő elemzése. Ebből következik az is, hogy meglehetősen szegényes utalásokat kapunk csak arra vonatkozólag, hogy melyek Szabó Lőrinc adott korszakának legértékesebb alkotásai, illetőleg erre vonatkozólag néha deklarációkkal kell megelégednünk. Vagy komplexnek éppenséggel nem mondható elemzés után találkozhatunk ilyen merész ítélettel: „megérdemelten foglalja el helyét századunk legjelenősebb hazai versei között” (a *Materializmus-ról*).

E hiány mintha az erőteljesebb esztétikai igényesség hiányával is összefüggne: a jellegzetesebben történeti szempontokat — magyar és világirodalmi kapcsolatok és hasonlóságok kimutatását, eszmei inspirációk felkutatását — nagyobb intenzitással végzi el, mint amennyire pl. élménykifejezés és valóságábrázolás megkülönböztetésére vagy struktúraalkotás milyenségének vizsgálatára törekszik.

Lehetnek tehát hiányérzeteink Kabdebó Lóránt könyvével kapcsolatban, és nem is egy ponton. Mégis, alighanem helyénvalóbb róla szólva inkább az örömmel adni kifejezést: korunk magyar költészetének egyik „önmagában véve” és fejlődéstörténetileg egyaránt jelentős alkotójáról adott olyan képet, amely nélkülözhetetlen részét alkotja a további kutatásoknak. S ha a szerző ehhez hasonló alapossággal, egyszersmind egy fokkal koncepciózusabban (de nem látványos kép megalkotására törekedve) írja meg Szabó Lőrinc pályájának további alakulását, akkor minden bizonnyal olyan művet fog alkotni, mely egyértelműen méltó lesz választott tárgyához. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1970.*)

TAMÁS ATTILA

HELYTÖRTÉNET

ÚJ SZEGEDI BIBLIOGRÁFIÁK

Miután a szegedi — illetve a regionális funkciójú — könyvkiadás szervezeti lehetőségeiért vívott küzdelem, amelynek a Tiszatáj is fórumot adott, egyelőre nem hozta meg a kívánt eredményt, szegedi könyvkiadásunk teljesítményének felmérése helyett könyvtáraink bibliográfiai műfajú kiadványainak ismertetése válik e „felmérés” kizárólagos témájává.

Jórészt anyagi feltételek hiánya miatt megkésve (a 12., 13. számot követve) jelent meg a Somogyi-könyvtár kiadványai sorozat 11. száma: Fenyvesi István *Az orosz és a szovjet kultúra a szegedi lapokban 1944—1969* című sajtórepertórium. A példás szakszerűséggel rendezett gyűjtemény mindenképpen igényes folytatása az 1967-ben kiadott hasonló témájú, 1890—1944 közötti repertóriumnak.

Ez a most megjelent gyűjtemény a felszabadulás utáni magyar—szovjet, illetve szovjet—magyar kulturális kapcsolataink tudományos igényű felmérésének hasznos kézikönyve. Fenyvesi István bevezetője el is kezdi e kapcsolatok tudományos szempontú értékelését, bizonyítva, hogy lapjaink és folyóirataink (köztük a Tiszatáj!) a szovjet kultúra iránti megváltozott és megnövekedett érdeklődést közvetlenül a felszabadulás után vagy főleg 1957 után nem a cikkanyag, a szépirodalmi művek fordításainak mennyiségével, hanem a minőségi különbségtéves tudatos szándékával igyekeztek befolyásolni. Olyan szovjet írók nevével, írásaival is találkozunk, akiket az utóbbi években Szegeden fordítottak először Magyarországon!